

KÖPECZI BÁLINT, A PATAKI KOLLÉGIUM TANÁRA

Ezt a jeles készütségű férfiút legtöbb szakmunkánk azonosnak tartja Köpeczi János nevű, falujabeli származású orvosdoktorral. Jegyzetelt forrásanyagunk összecserélődése következtében kiadványunk II. kötetében nálunk is így történt,¹ pedig Zoványi Jenő lexikoni cikkeiben már megállapította különböző személyüket. E szerencsétlen tévedést talán már a nagy tudású Weszprémi István indította el a magyar orvosokról írott forrásértékű munkájában,² s ez azután öröklődött századokon át.

Köpeczi Bálint tehát — a leydai egyetem anyakönyvének bejegyzése alapján számítva — 1632-ben született a háromszéki Köpecen. Hazai tanulását Sárospatakon fejezte be. Külsőországokba induló bujdosásra már csak meglelt korában szánta reá magát. Nevét először egy verse jelzi, amellyel Jászberényi P. Pálnak Londonban 1662-ben kiadott „Examen Doctrinae Ariano-Socinianaе” című 214 lap terjedelmű latin nyelven írott munkáját több társával együtt, úgy mint Keresztúri Bálint teológiai, Enyedi Gáspár jogi doktorral, továbbá Tétsi Joó Miklóssal, Tolnai J. Istvánnal együtt ő is verssel üdvözölte, amelyet úgy írt alá: „a Valentino Keopecezi Transylvano Londini Anglorum”.³ Tekintettel arra a körülményre, hogy a hollandiai egyetemeken Köpeczi Bálint neve addig az ideig még nem fordult elő, bizonyos, hogy már ebben az időben Jászberényivel együtt ő is a londoni egyetem diákja s nem pedig csak az egykori sárospataki iskolatárs, aki netalán a távolból üdvözölte régi barátját. Ezenkívül még egy másik, Londonban kinyomtatott üdvözlő verse ismeretes, amellyel ugyancsak Jászberényinek 1664-ben megjelent „A New Torch to the Latine Tongue” címkezetű, 415 + 65 nyolcadrényi lap terjedelmű munkáját köszöntötte. E könyve előszavát a szerző „Ex Chering-Crox e Museo meo 4. Novembr. 1663.” keltezte,⁴ tehát ekkorra az összes üdvözlő versek is már mind elkészülve, kezében lehettek, sőt ha Köpeczi az előző éveket csakugyan mind

¹ Adattár II, 614—15.

² Weszprémi, Stephanus: Succincta medicorum Hung. et Transylv. Biographia. Lipsiae, 1774. III, 178. Így találjuk Magyar-Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek. III. Bp., 1931. 1449., továbbá Trócsányi Berta: Magyar ref. teológusok Angliában. Debrecen, 1944., valamint számos más munkában is.

³ RMK III, 2164. (Magam a debreceni református nagykönyvtár példányát használtam, amelynek könyvtári jegye: RMK 338.)

⁴ RMK III, 2252.

Angliában is töltötte, ellenben az 1663. esztendőben már a németalföldi egyetemeket látogathatta, versét akkor akár sokkal korábban: barátja művének megírása közben is összeüthette. Ez a lehetőség annál is inkább valószínűk tartható, mivel 1663. június 15-én „Valentinus Keopezi Transilvanus (Annorum) 31 T(theologiae studiosus)” nevét már a leydai egyetem anyakönyvébe bejegyezve találjuk.⁵ Innen azonban már négy hónap múlva, 1663. október 13-án Groningában mint „Valentinus Keopezi Trans(ilvanus) T(theologiae et) Ph(ilosophiae studiosus) gr(atis inscriptus).” A további megjegyzés szerint: „Gr(atis) ob afflictum Hungariae Statum.”⁶ Majd három hónap múlva ismét egyetemet cserélt, ugyanis 1664. január 12-én „Valentinus Keopezi Hungarus Theol. Stud.” a franekerai egyetemre vétette fel magát.⁷ Ennélfogva tehát Trócsányi a közleményében tévedhetett, amikor arról tudósított, hogy Köpeczi Bálint 1663. augusztus 3-án még mindig Londonban van. Itt azután a londoni holland eklézsiától segílyt kért, mivel otthoni patrónusa a tatárdúlás miatt tönkre menve, őt többé már nem segíyezheti. Különben Trócsányi szerint Köpeczi 1662-ben megy Londonba, s ott van 1664-ben is. Minde tévedést bizonyosan az válthatta ki, hogy Jászberényinek azt a munkáját, amelyet 1663-ban szerkesztett s azt Köpeczi is köszöntötte, csak 1664-ben nyomtatta ki a kiadó.

Köpeczi Bálint tehát Hollandiában egy-egy egyetemen mindössze csak 3—4 hónapi időre izlelt bele az egyes professzorok előadásainak hallgatásába. Franekerából is csakhamar visszatért Leydába; ezt bizonyítja, hogy 1664. május 21-én itt Hoornbeek János tanárnak, az egyetem azidei rektorának és a városi gyülekezet lelkipásztorának elnöklése alatt „De Pugna Spirituali” tárgykörből vitatkozást tartott.⁸ Az itt töltött további időben — úgy látszik — nagy szorgalommal igyekezett a teológiai tudományokat elsajátítani. Június hónapban ugyancsak Hoornbeek előtt „Ideae Institutionum Theologicarum” címen tartott disputatiót.⁹ Azután július 17-én ugyane professzor vezetése alatt „De Ecclesia” tárgykörből vitatkozott.¹⁰ Végezetül a teológiai doktori fokozat elnyeréséért folyamodva, az akadémiai szenátus jóváhagyásával 1664. szeptember 4-én „De Locis aliquot Theologicis” címen tartotta meg felavatási disputációját. E művecskéjét azután Bethlen János kancellár Miklós és Pál nevű fiainak ajánlotta.¹¹ E körülményből az sejthető, hogy diákunk a kancellárnak volt alumnusa, jöllehet a holland egyháztól történt segílykérése ennek ellene látszik mondani, ámde ha meggondoljuk, hogy éppen ekkortájtban a gazdag Bethlen János még a Leydában és Londonban tanuló fiainak sem tudott pénzt kijuttatni, s így azok is csak szükséget szenvedtek,¹² könnyen megmagyarázhatjuk Köpeczi helyzetét.

Tanulmányait befejezve az új doctor theologiae rövidesen hazatért, itthon azután a sárospataki kollégiumba, egykori „alma mater”-ébe volt

⁵ Archiv N. F. XVI, 214.

⁶ Dunántúli Prot. Lap. 1917: 194.

⁷ TT 1886: 795.

⁸ RMK III, 2247.

⁹ RMK III, 2248.

¹⁰ RMK III, 2249.

¹¹ RMK III, 2250.

¹² Bethlen Miklós önéletírása. Bp., 1955. 1, 185—186.

tanárai: Buzinkai Mihály és Pósházi János mellé 1665. február 10-től kezdődőleg harmadik rektorul rendeltetett.¹³

Köpeczi Patakon három esztendeig, vagyis 1668. március 17-én történt eltávozásáig tanárkodott.¹⁴ Ez alatt az idő alatt akadémiákon tanuló két diák is ajánlotta neki teológiai tárgyú vitatkozását, úgymint Szathmár-Némethi Mihály, a későbbi kolozsvári pap és esperes, 1666 májusában Leydából és Mezőlaki P. János 1666 júniusában Franekerából.¹⁵ Megemlíthető még, hogy az 1686. március 30-án eltemetett Felvinczi Sándor debreceni pap és esperes felett mondott temetési beszédek megemlékeznek itthoni és külsőországokbeli tanulásáról, ebből azután megtudjuk, hogy hazai iskoláztatását Felvincen, Enyeden, Váradon, Debrecenben folytatva, Patakon fejezte be, ahol tanárai: Buzinkai, Pósházi és Köpeczi voltak.¹⁶

Köpeczi Bálint kétségtelenül jól képzett fő volt, bárha szellemi beállítottságáról inkább csak sejtjük, hogy aligha csatlakozott a kor újabb szellemi áramlataihoz, legalábbis erre vall, hogy ismert vitatkozásának mindenikét, így még a doktorra avatását is, az anticartesianus Hoornbeek leydai professzor tanítványaként tartotta, sőt egyiket éppen az orthodox tudós világ büszkeségének: Voetius professzornak is ajánlotta. Zemplén Jolán felsorolva az 50-es, 60-as évek jelesebb pataki tanárait, úgymint Buzinkait, Pósházit, Baczoni Balót és Köpeczi Bálintot, az utóbbiról megemlíti, hogy „kiváló nyelvész, aki ugyancsak Hollandiában és Angliában tanult. Ezek a tanárok is a Comeniustól örökségbe hagyott modern pedagógiai szellemben tanítottak”.¹⁷

Köpeczi Bálint már nem érte Patakon a kollégium ifjúságának és tanári karának Báthori Zsófia által történt kiűzetését.

¹³ Koncz József: A marosvásárhelyi ev. ref. collegium története. Marosvásárhely, 1896. 115, 118, 122.

¹⁴ I. h.

¹⁵ RMK III. 2347. és 2327.

¹⁶ Hedera Poetica Significativa Vitae & rerum gestarum. Debrecen, 1686. (A debreceni ref. nagykönyvtár példányának jelzése: RMK 199.)

¹⁷ M. Zemplén Jolán A magyarországi fizika története 1711-ig. Bp., 1961. 277.